

Nicola PICARDI*

VATIKÁNVÁROS ÁLLAMÁNAK BÍRÓSÁGI RENDSZERE

BEVEZETÉS; I. EGYHÁZI FÓRUM ÉS VATIKÁNI FÓRUM; II. AZ 1987. ÉVI ÚJ BÍRÓSÁGI RENDSZER ÉS A 2001. ÉVI LEX FUNDAMENTALIS; ZÁRSZÓ.

BEVEZETÉS

A Lateráni Egyezményeknek 1929. június 7-én bekövetkezett kölcsönös ratifikálásával lezárult a „római kérdés”¹, és megszületett Vatikánváros Állama. Ugyanazon a napon XI. Piusz *motu proprio*-jával került kibocsátásra az I. és II. számú törvény, azaz Vatikánváros Államának Alapvető törvénye és a Jogforrásokról szóló törvény², amelyek az új állam bírósági rendszerének alapvonalaait rögzítették.

A vatikáni igazságszolgáltatás története azonban valószínűleg forgandó. Ma tényleg felvetik azt a problémát, hogy vajon Vatikánváros Államának bíróságai – természetesen a kétségtelen különbségekkel és az új politikai-társadalmi rendhez való szükséges alkalmazkodással – tekinthetők-e valaminő módon a Pápai Állam törvényszékei utódainak, amelyek 1870-ben szüntették be működésüket Rómának az Olasz Királysághoz történő csatolása és a Római Főpap világi hatalmának megszüntetése következtében.

A „folyamatosság” és a „megszakítottság” problémája a Pápai Állam és a Vatikán Állam igazságszolgáltatása között egyike a jelenkori jogi történetírás csomópontjainak, és valószínűleg még nyitott marad, legalábbis addig, ameddig nem fejeződnek be az újabban elkezdett és több irányban folyó kutatások, amelyek éppen egy olyan jogrendszert fedeznek fel újra, amelyre a liberális ideológia és az ún. risorgimento-i szellemiség közreműködésével került a feledés leple. Jelen állásban azonban már körvonalazódik néhány megfelelés, de egyes eltérések is a vonatkozó bírósági rendszerek között.

A XVIII. századig a Pápai Államban – miként egyébként általában az *ancien régime* államaiban – az igazságszolgáltatási rendszert a bíróságok sokfélesége jellemezte. A legtekintélyesebb bíróságok következtében, a 800-as évek elején – az 1817. július 6-i, nevezetes „Midőn, hogy a csodálatos” *motu proprio*-val – VII.

* A szerző Vatikánváros Állam főügyésze, római egyetemi tanár. Elhangzott 2005. április 29-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán (Budapest) [Fordította: Dr. Gáspárdy László].

¹ DEL GIUDICE, V., *La questione romana e i rapporti fra Chiesa e Stato fino alla Conciliazione*, Roma 1948. IEMOLO, A.C., *La questione romana*, Milano é.n. UA., *Chiesa e Stato dalla Unificazione a Giovanni XXIII*, 1965. 27-28.

² Ld. in Acta Apostolicae Sedis (AAS) – *Supplemento per le leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano*. AAS [suppl.] (1929) 1-2, valamint 5-6.

Piusz, Ercole Consalvi bíboros közreműködését hasznosítva, egyszerűsítette és ésszerűsítette az igazságszolgáltatás rendjét. Lényegében XVI. Gergely polgári és büntető rendtartásai erősítették meg a Pápai Állam végefelé a bíróságok szervezeti felépítését a laikus fórum elé tartozó ügyek tekintetében, amely szervezet az egyesbírókon kívül (akikhez – főszabályként – polgári ügyekben a kisebb jelentőségű ügyek és – büntetőügyekben – az ún. kisebb súlyú bűncselekmények tartoztak) a polgári és a büntető, társasbíróságként eljáró törvényszékekből állott.

Rómában tevékenykedett a Kamarabíróság törvényszéke és a Kormány törvényszéke. Az előbbi polgári ügyekben járt el elsőfokon, így a 200 scudo értéket meghaladó ügyekben és a meg nem határozott értékű ügyekben (a Gergely-féle Polgári Rendtartás 317. §-a), továbbá másodfokon – a kisebb rangú bírák által elsőfokon elbírált ügyekben (318. §). Azt is előírányozták, hogy ezen Törvényszék harmad-, egyszersmind végső fokon ítélkezzék, ha az ügyben két ellentétes ítéletet hoztak (319. §).

Róma Kormányzatának Törvényszéke a legfőbb rendvédelmi hatóság is volt, de mindenek fölött az első- és a másodfokú büntető-joghatóságot gyakorolta, olykor más törvényszékekkel halmozottan (a Gergely-féle Büntető Rendtartás 34. §-a).

A polgári jogszolgáltatás a további fokokat illetően, a laikus fórum tekintetében is, az Apostoli Szék Nagy Törvényszékeinek, a Szent Rota-nak és a Signatura-nak volt fenntartva, amelyek ily módon egyesítették az egyházi és a világi állam felsőbb bíróságainak szerepét. A Szent Rota Törvényszéke különösképpen másodfokú polgári hatáskört is gyakorolt (a hiv. Gergely-féle Polgári Rendtartás 322. §-a), nemkülönben harmad-, egyszersmind végső fokon az ellentétes ítéletekkel végződő ügyekben (323. §). A Szent Rota első-, egyszersmind végső fok is volt, feltéve, hogy mindkét fél megegyezett abban, illetve sajátos pápai megbízás, továbbá Róma és a megyék bírái és törvényszékeik által történt „korábbi állapot helyreállítása” esetében (hiv. Polgári Rendtartás 324. §-a).

A Signatura Legfelsőbb Törvényszéke, egyebek között, a különféle pápai bírák közötti hatásköri összeütközések feloldására volt hivatva (hiv. Polgári Rendtartás 338. § 2. szám), továbbá arra, hogy megsemmisítse (korlátozza) eljárási szabálysértés miatt az ítéleteket (338. § 1. szám) (ún. nullitates ex tribus), visszautalván az alsófokú bíróhoz új, érdemi határozat végett az ügyet, végül, hogy a rendkívüli felülvizsgálati, illetőleg „az eredeti állapot helyreállítása” iránti kérelmeket elbírálja (338. § 5. szám és 273. §). A Signatura Legfelsőbb Törvényszéke, ezen felül – többek között – az ügyek hatáskörbe vonása (338. cikkely 3. szám) és a bírák kizárása (338. cikkely 4. szám) körében rendelkezett hatáskörrel.

Jogorvoslati szinten viszont a büntető joghatóság Bologna és Macerata felebbviteli bíróságainak és Rómában a Szent Tanácskozó Testület Legfelsőbb Törvényszékének volt fenntartva, mely utóbbi mind fellebbezési bíróságként, mind felülvizsgálati bíróságként is eljárhatott.

I. EGYHÁZI FÓRUM ÉS VATIKÁNI FÓRUM

A leginkább kényes területet kétségtől az egyházi fórum és a vatikáni fórum közötti viszony jelenti. Az állami fórumtól különböző egyházi fórum³ kérdése és különösképpen az egyházi alkalmazottak és lelkészek javára szóló *privilegium fori*⁴ kérdése valóban az Egyház és az Állam közötti viszonyok történeti gyökereinek egyikét jelenti. Ám a két fórum közötti különbségtéves nehezebbé válik, amikor az egyházi fórum és a vatikáni fórum közötti viszonyt tekintjük, amennyiben – miként azt pontosan kimutatták⁵ – az egyik és a másik fórum hatáskörei elkerülhetetlenül keresztezik egymást, mint ahogyan egyébként az már *mutatis mutandis* a pápai államban megmutatkozott.

A vatikáni jogrendszer első szakaszaiban a probléma az 1917. évi Codex Iuris Canonici fényénél jelentkezett, éspedig arról szó, hogy mindenképp felett rögzítsék az illetékes törvényszékeket három különböző tényállás esetére: a) az egyházi bírónak *iure proprio et exclusivo* fenntartott ügyek (CIC [1917] c. 1553); b) a *privilegium fori* értelmében az egyházi alkalmazottak és a lelkészek javára az egyházi bírónak fenntartott ügyek (120. kánon 1. §); c) a teljességgel világi ügyek.⁶ Az 1929. évi Alapvető Törvény vegyes rendszert fogadott el, a pápai állam példájára. Első fokként laikus állami törvényszék került bevezetésre, míg a jogorvoslatok az Apostoli Szék törvényszékeinek: a Szent Római Rotának és a Signatura Legfelsőbb Törvényszékének voltak fenntartva, és ekként az egyházi felsőbíróságok és az egyházi polgári törvényszékek funkciója egymásra halmozódott.

Hiányzott viszonyt a vatikáni államban egy helyi egyházi törvényszék. XI. Pius az 1932 szeptember 21-én kelt „Avégett” kezdetű *motu proprio*-jával, előmozdítván az igazságügyi szervezetre vonatkozó törvény és az új polgári perrendtartás előkészítésének munkálatait két Bizottságot hozott létre, ügydöntő feladatkörrel, lényegében két törvényszéket: az egyiket a tulajdoni és a gazdasági jellegű polgári ügyek eldöntésére egyházi fórumos hatáskörben, a másikat a polgári ügyek eldöntésére, laikus fórumos hatáskörben.⁷ Ezzel szemben a büntető ügyek első fokon a Vatikáni Törvényszék hatáskörében maradtak. A fent jelzettéktől különböző egyházi ügyek számára, különösen a házassági ügyek számára pedig változatlan maradt az egyházi rendes törvényszékek joghatósága, míg a Vatikánvárosban hiányzott egy helyi egyházi törvényszék.⁸ Ami az összetételüket illeti, az első Bizottság a római Rota dékánjának elnöklete alatt működött, s abban részt vettek a Törvényszék elnöke és egy másik bíró, akit időről időre két másik bíró nevezett ki, avagy – ha nem volt közöttük egyetértés – az egyházfő. Ezzel szemben a második Bizott-

³ SPINELLI, L., *Tribunali ecclesiastici*, in *Enciclopedia del diritto*, XLV. Milano 1992. 69-70.

⁴ Ld. ROBERTI, F., *De privilegio fori*, in *Apollinaris* (1930) 635.

⁵ DALLA TORRE, G., *L'attività giudiziaria nello Stato della Città del Vaticano e la legge fondamentale*, in *Ius Ecclesiae* 13 (2001) 347.

⁶ DALLA TORRE, *L'attività giudiziaria*, 353.

⁷ CIPROTTI, P., *Aggiornati gli organi giudiziari ecclesiastici e civili dello Stato della Città del Vaticano*, in *Apollinaris* (1987) 369.

⁸ CIPROTTI, *Tribunali dello Stato della Città del Vaticano*, 81.

ságban a Törvényszék elnöke elnökkölt, s abban részt vett magának a Törvényszéknek a legidősebb bírása, továbbá egy másik bíró, akit az említett módon neveztek ki. A főügyész és a kisegítő funkcióit a Törvényszék mellett működő megfelelő szervek látták el.

A két Bizottság a legszelesebb jogkört kapta „az eljárási formák tekintetében is, kivéve természetesen a vitatkozó felek törvényes védelméhez szükséges garanciákat”. Viszont semmiféle fellebbezési szervet nem hoztak létre, amennyiben a két Bizottság ítéleteit az Apostoli Segnatura előtt lehetett megtámadni, *restitutio in integrum* végett előterjesztett folyamodvánnyal, a CIC (1917) 1905 és köv. kánonjai értelmében.⁹ Utóbb az 1946-os bírósági rendtartással, XII. Piusz a tárgykör újrászabályozásáról gondoskodott.

Mindenek előtt ezen bírósági rendtartás 11. cikkelye rögzítette, hogy az egyházi fórumos hatáskörbe tartozó, tulajdoni vagy gazdasági jellegű polgári ügyekben (amelyek korábban az első Bizottsághoz tartoztak), a joghatóság a Vatikáni Törvényszéket illeti, jóllehet sajátos összetételben. Ilyen esetben ugyanis a Törvényszék nevében a Rota egy bírása járt el, mint elnök, akit évenként jelölt ki a Rota dékánja, továbbá e Törvényszéknek egy másik bírása, akit esetről-esetre a kiküldött elnök jelölt ki. Az eljárást a polgári perrendtartás szabályozta, amelyet éppen abban az évben bocsátottak ki. Végso soron e tekintetben az új elrendezés nagyobb érzékenységet mutatott a vatikáni jogrend szerinti igazságszolgáltatás egységeségének elve iránt, és arra korlátozódott, hogy lényegében egyetlen sajátos részleg állítson fel a Vatikáni Törvényszéken.

Ami viszont az egyházi fórum hatáskörébe tartozó egyéb ügyeket illeti, a bírósági rendtartás 12. cikkelye az elsőfokú törvényszék joghatóságát mondta ki, amely a kiküldött elnökből és a Római Vikariátus Törvényszékének két bírájából álló tanácsban járt el. A 12. cikkely utolsó bekezdése hozzáfűzte, hogy az eljárás módját a CIC szabályozza, nem pedig a vatikáni polgári perrendtartás. Helyesen mutattak rá¹⁰, hogy ilymódon azonban a Vatikán Állam Törvényszékétől különböző szerv jött létre, mintegy elővételezve az egyházi törvényszéket a Vatikán Állam területére.

Mind a XI. Piusz-féle reform, mind a XII. Piuszé, nagy jelentőségű elméleti és gyakorlati problémákat hagyott azonban nyitva. Valójában mind az 1932. évi Bizottságok, mind az 1946-os Törvényszék, melyeket az egyházi fórum hatáskörébe tartozó tulajdoni és gazdasági természetű viták eldöntésére alkottak meg, mindkettő vegyes összetételű volt, azaz jellemzőjük a laikusok jelenléte is volt az ítélőtanácsban. Egyházi törvényszékeként való minősítésük azonban az akkor érvényben volt¹¹ kánonjogi elv lerontását feltételezte, amely az előbb mondott egy-

⁹ CIPROTTI, *Aggiornati*, 369.

¹⁰ CIPROTTI, *Aggiornati*, 371.

¹¹ Utóbb VI. Pál 1971. március 28-i *Causas matrimoniales* kezdetű *motu proprio*-jának 6. cikkelyével, majd a CIC 1421. kánonjának 2. §-ával elfogadottá vált az a lehetőség, amely szerint a püspökségi törvényszékekre laikus bírakat lehet kinevezni. Vö. BONNET, P.A., *Giudizio ecclesiale*, 68-69.

házi törvényszékeken a bírói hivatal az egyháziaknak tartotta fent (1573. kánon 4. § és 1574. kánon). Másfelől, ha a bírósági szervek *de quibus még tout court* polgári törvényszékeknek lettek volna minősítve, még súlyosabb aránytalanság lett volna kimutatható, az Egyháznak a lelki és ezzel kapcsolatos ügyekre (mint pl. az egyházi javakra) vonatkozó kizárólagos hatásköre és a fórum privilégiuma elvének megsértése miatt a 120. kánon 1. §-a értelmében.¹²

Ezeknek a problémáknak a megoldása csak a következő korszakban lesz lehetséges, magának a tájékozódás kereteinek a megváltozása következtében. Elég e helyt három jelentős újításra emlékeztetni. Mindenek előtt VI. Pál az 1967. augusztus 15-én kelt *Regimini ecclesiae universae* kezdetű 106. számú apostoli konstitúciójával a tulajdoni és a gazdasági jellegű ügyeket, amelyeket a vatikáni Törvényszék, mint elsőfokú bíróság és sajátos részleg elé vittek, a Segnatura Legfőbb Törvényszékének új Sectio altera hatáskörébe utalta.¹³ Ilyen összefüggésben érlelődött meg a 80-as évek reformja. II. János Pál 1987. november 21-én kelt Quo civium iura kezdetű Motu proprio-ja¹⁴ egy valódi elsőfokú egyházi Törvényszéket létesített „*in ea Romanae diocesis parte, quae est in territorio Status Civitatis Vaticanae*”. E Törvényszék szervezetét és működését néhány sajátossággal¹⁵, a CIC 1419. és köv. kánonjai szabályozzák, a vonatkozó határozatok elleni fellebbezésre pedig egyedül a Szent Római Rota rendelkezik illetékességgel. Ilymódon oldódtak fel azok a csomók, amelyeket a kánonjog és a vatikáni állami jog¹⁶ közötti egymásba fonódások okoztak, véglegesen elválasztván az egyházi fórumot a vatikáni állami fórumtól.

II. AZ 1987. ÉVI ÚJ BÍRÓSÁGI RENDSZER ÉS A 2001. ÉVI LEX FUNDAMENTALIS

Miután világosan elkülönült az egyházi fórum a vatikánitól, és a Törvényszék vegyes összetételű sajátos részlegét megszüntették, egy új bírósági rendszer bevezetésére került sor, amelyet törvény hirdetett ki, amely úgyszintén az 1987. november 21-i keltezését hordozza.¹⁷

Mindenek előtt, az új rendszerben nem szerepel azon elv, amely szerint a bírósági szervek a Legfőbb Főpap küldöttei, hanem csupán annyit rögzítettek, hogy ők a bírói hatalmat az Ő nevében gyakorolják (1. cikkely). Ez az új megközelítés található a 2000. november 22. / 2001. február 21-i Lex Fundamentalis 15. cikkely

¹² BERNARDINI, *Animadversiones*, in *Apollinaris* 6 (1933) 141. CIPROTTI, *Tribunali*, 82.

¹³ CIPROTTI, *Aggiornati*, 371. A Sectio altera intézményére, minden tekintetben, lásd MONET, P., *Il controllo giurisdizionale sugli atti dell'Autorità amministrativa nell'ordinamento canonico*. Milano 1973. PINTO, P.V., *La giustizia amministrativa della Chiesa*, Milano 1967.

¹⁴ Vö. AAS 79 (1987) 1353-1355.

¹⁵ Ezekről ld. CIPROTTI, *Aggiornati*, 372.

¹⁶ DALLA TORRE, *L'attività giudiziaria*, 356.

¹⁷ A 119. számú törvényről van szó, amelyet az Államtitkárság bocsátott ki az egyházfő által számára juttatott jogkör alapján az 1984. április 6-án kelt „Növekvő aggodalmak” kezdetű iratával, vö. AAS 76 (1984) 495-496.

(1) bekezdésében is.¹⁸ Egy különleges, elvi jelentőséggel is bíró módosulásról van szó, amennyiben az a bírói hatalom (potestas iurisdictionis) természete elmélyítésének az eredménye a szélesebb kormányzati hatalom (potestas regiminis)¹⁹ keretei között.

A kánonjogban, amely a vatikáni tárgyi jog alapvető forrása (A jogforrásokról szóló törvény 1. cikkelye), különbséget tesznek a rendes hatalom, amely a jog értelmében a hivatalhoz kötődik²⁰ és az átruházott hatalom között, amely olyan személyeket illet, akiknek ez a hatalom a hivatalukból nem következik (CIC 131. kán. 1. §; vö. CIC [1917] c.197).

A vizsgált esetben az igazságszolgáltató hatalom a vatikáni bírói hivatalhoz kötődik és egy állandó hivatalnak ad helyet, amely számára „normálisan” – a törvény értelmében – az igazságszolgáltatás gyakorlása van fenntartva. Az 1929. évi Lex Fundamentalis azonban akaratlanul átruházásról beszélt. Sőt a folyamatos, *ex lege* átruházásról kellett volna beszélnie, amely mint olyan, egyenlő azonban egy állandó hivatal intézményével. Másfelől, már a pápai jogban, az Apostoli Szék²¹ nagy törvényszékein kívül az állami törvényszékeket is megillette a rendes bírói hatalom és emiatt a rendes bírói minősítésüket²² elismerték.

Miután tisztázódott, hogy a vatikáni törvényszékekhez is rendes bírói hatalom kapcsolódik, ezt a hatalmat a 2001. évi Lex Fundamentalis 1. cikkelyével kell összhangba hozni, amely elismeri a Legfőbb Főpapnak, mint az állam szuverénjének „törvényhozói, végrehajtói és igazságszolgáltatási hatalmának teljességét”.

A kánonjog szerint a rendes hatalom lehet saját vagy megbízásos (CIC 131. kánon 2. §; vö. CIC [1917] c. 197 §. 2). A saját rendes hatalom *iure proprio*, avagy *ex nativo nomine*²³ gyakoroltatik, és a megyéspüspökök²⁴, valamint a Római Főpapot²⁵ illeti meg. A megbízásos rendes hatalom viszont olyan hatalom, amely, noha rendes, mindazonáltal nem saját, minthogy az adományozó a megyéspüspök és a Római Főpap²⁶. Megbízásos rendes hatalmat gyakorolnak a megbízott bíró, vagy

¹⁸ AAS (2000) 77-78. E törvény, 1. cikkelyében, mindazonáltal újra rögzíti a Pápa hatalmának teljességét, azaz az abszolút államformát, amely a Vatikánváros Állam sajátja; vö. DALLA TORRE, *L'attività giudiziaria*, 358-359.

¹⁹ Minden tekintetben ld. BONNET, P.A., *La natura del potere nella curia romana*, in BONNET, P.A. – GULLO, C. (ed.), *La curia romana nella Costituzione Apostolica Pastor Bonus*, Città del Vaticano 109-110.

²⁰ BONNET, P.A., *Ufficio (diritto canonico)*, in *Enciclopedia del diritto*, VL. 680-681.

²¹ Például, ami a Rota Romana-t illeti, De Luca bíboros így részletezte: „singuli auditores sunt delegati, sed ipsum Tribunal est ordinarium”. DE LUCA, G.B., *Relatio Romanae Curiae forensis, eiusque Tribunalium et Congregationum*, in *Theatrum Veritatis et Iustitiae*, XV, par. 2, disc. 1, XXXII, 5. E tárgyban lásd PICARDI, N., *Il giudice ordinario (le variabili nella tradizione del diritto comune europeo)*, in *Studi in onore di E. Allorio*, I. Milano 1989. 727-728. PICARDI, N. – GIULIANI, A. (ed.), *L'ordinamento giudiziario*, III. Rimini 1985. 46.

²² MARCHETTI, *Le giurisdizioni nello Stato pontificio*, 500-502, 537.

²³ Ld. PICARDI, *Il giudice ordinario*, 26.

²⁴ Miként a II. Vatikáni Zsinat meghatározta, a megyéspüspökök „saját rendes és közvetlen hatalom illeti meg; vö. LG 27.

²⁵ A CIC 1442. kánonja, hasonlóan a CIC (1917) 1597. kánonjához.

²⁶ BONNET, *Giudizio ecclesiale*, 65-66, 99-100.

az egyházmegyei és az Apostoli Szék bíróságainak tisztségviselője. A megbízásos hatalom jellegét jól mutatja az 1420. kánon 2. §-a, amikor kinyilvánítja, hogy a megbízott bíró a megyéspüspökökkel együtt és ugyanazt a bíróságot alkotja (*unum constituit tribunal cum Episcopo*)²⁷.

A vatikáni jogrendben alkalmazott elvek nyomán ma úgy tartják, hogy a vatikáni bírák lényegében nem egy átruházott hatalom alanyai, hanem rendes bírák akkor is, ha megbízásos rendes hatalom birtokosai²⁸.

Nem kínálkozik ellenérvül a 2001. évi Lex Fundamentalis 16. cikkelye sem, amely szerint a Legfőbb Főpap mindmáig átengedheti az előkészítést és a döntést bármely ügyben „egy különleges bíróságnak akár azzal a felhatalmazással, hogy a méltányosságot alkalmazza és kizárjon bármiféle jogorvoslatot”. Ezekben a gyakorlatban rendkívül ritka esetekben²⁹ vagy a Római Főpap személyesen ítélkezik vagy pedig a bírósági ténykedést átengedi egy bizottságnak, ezen átruházás révén rendkívüli bírákat hozván létre, ami – formai nézőpontból – a megalapozását a Pápa *plenitudo potestatis*-ában találja, tartalmi nézőpontból pedig az *aequitas canonica*-ban, amely magasabb érdekből megengedi magának a hatásköri rendnek is az áthágását.

Az új igazságszolgáltatási rendszer még számos további rendelkezést léptetett életbe a bírósági szervezetet illetően.

Ami a Törvényszéket illeti, aelső szerkezet lényegében érintetlen maradt az 1946-os szervezeti felépítéshez képest, de jelezhető néhány sajátosság. Mindezelőtt a 4. cikkely akként rendelkezik, hogy a „Törvényszékhez beosztható az egyesbíró is”. Ez a norma megengedi, hogy az egyesbíró funkcióit elkülönítsük a törvényszéki bírótól, azaz e nézőpontból megengedi, hogy bővüljön a jelenlegi elsőfokú bírói létszámkeret.

Továbbmenőleg az 1946. évi igazságügyi rendtartás 3. cikkelye feljogosította az elnököt, hogy ugyanarra a bíróra ruházza akár az előkészítő bíró, akár a végrehajtási bíró feladatait. Az új rendtartás 4. cikkelye viszont megengedi, hogy e két átruházás két bírót érintsen, ahogy ténylegesen évek óta történik, a munkateher növekedésére is figyelemmel.

A kiegészítő és a helyettesítő bírák problémája is jelentős. A 8. cikkely úgy rendelkezik, hogy összeférhetetlenség vagy akadályozottság esetén a feladatokat a kiegészítő bíró oldhatja meg, aki *ad hoc* bíróként jár el. Az is lehetséges, hogy három hónapot meg nem haladó időre kiegészítő bírákat nevezzenek ki valamely rendes

²⁷ BONNET, *Giudizio ecclesiale*, 65.

²⁸ CIPROTTI, *Tribunali*, 83. DALLA TORRE, *L'attività giudiziaria*, 358. UA., *La nuova legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano*, in *Angelicum* (2002) 717.

²⁹ CIPROTTI, *Tribunali*, 373. Mindössze két esetét ismeri e helyettesítésnek, amelyekhez járul egy további, újabb keletű eset. Minthogy a kánoni berendezkedést, nem pedig a vatikánit érinti, a mi szempontunkból nem jön számításba a XII. Pius által 1951. december 10-én kelt irattal létrehozott Biborosi törvényszék, amely a Máltai Szuverén Katonai Lovagrend szuverén rendjének és vallási rendjének természetére vonatkozó néhány kérdés eldöntésére létesült, s amely azután végérvényes ítélettel 1954. január 24-én döntött az ügyben. Ld. az iratanyagot a „Dir. eccl.”-ban (1953, II), nemkülönben DEL GIUDICE, V., *Nozioni di diritto canonico*, Milano 1953.¹⁰ 251.

bíró tartós akadályozottsága esetére. Az *ad hoc* bírák kinevezése elkerülésének céljából is, hiszen ők, mint olyanok, nem szavatolják a törvényes bírói minőséget, továbbá elégtelennek gondolván a három hónapos időtartamot a kiegészítő bírák kinevezésére, több mint tíz éve meggyökeresedett az a szokás, hogy helyettesítő bírákat neveznek ki, rendszerint egy évre, s ez ismételhető. Ez a gyakorlat, amely afféle szokásjoggá vált, hozzájárulhat ahhoz – s ezt csak később fogjuk igazán megérteni –, hogy szembenézzünk a bírósági leterhelés növekvő és jelentős emelkedésével az utóbbi években.

Még mindig a Törvényszékről szólván, közölni kell, hogy az 1994. szeptember 30-i „Az aggodalom” kezdetű *motu proprio*-val³⁰ mind a Szentszék, mind Vatikánváros állam alkalmazottainak munkaügyi vitái a Törvényszék hatásköréből kikerültek és az Apostoli Szék Munkaügyi Hivatala egyeztető és választottbírói testülete (ULSA) elé kerültek, mely testület határozataival szemben egyedül jogkérdésben lehet jogorvoslattal élni a Fellebbviteli Bírósághoz.

Az új rendtartás továbbá megszilárdította a segédhivatali munkakörök belső felépítését, akik az iktató (az irodatiszt szerepkörében) és a bírósági végrehajtók.

A Fellebbviteli Bíróságra vonatkozó rendelkezések között említendők a 12. és 13. cikkelyek, amelyek pusztán annyit irányoznak elő, hogy ezen Bíróság elnöke a Rota dékánja legyen, bírái pedig a Rota bírái, ahogyan ezt már az 1946-os bírósági rendtartás 16. cikkelye is rögzítette. Ilymódon jutott kifejezésre a vatikáni igazságszolgáltatás leválási folyamata az Apostoli Szék Nagy Törvényszékeitől, azaz az eltávolodás a pápai állam modelljétől.

Megmarad viszont a köldökzsínor a Semmitőszék felé, amennyiben a 18. cikkely értelmében a Semmitőszék elnöke a Signatura Bíróságának prefektusa. A Semmitőszék bírái pedig két bíboros, akik úgyszintén a Signatura tagjai. Emlékeztetni kell a 23. cikkelyre is, amely megőrzi a Semmitőszék kizárólagos illetékességét, a Legfőbb Főpap előzetes egyetértése esetén, a bíborosokkal és a püspökökkel szembeni büntetőügyekben.

Az új rendtartás 2. cikkelye kimondja továbbá azt az elvet, mely szerint a bírák egyedül a törvénynek vannak alávetve, és a Legfőbb Főpaptól függenek, amennyiben csupán Őbenne lakozik a *plenitudo potestatis*. A társasbírói szervek elnökeit illeti az a hatalom és kötelesség, hogy az adott testülethez tartozó bírákat felügyeljék.

Végül az új igazságügyi rendtartás megállapította az igazságügyi hatóság előtti képviselő szabályait, amelyet azonban a Római Rota ügyvédei látnak el, ha a civil jogból is diplomáztak. Felfektették az ügyvédek névtárát is, amelyet az irodatiszt kezel a Törvényszék elnökének ellenőrzése mellett (24. cikkely (1) bekezdés).

A Fellebbviteli Bíróság elnöke pedig engedélyezheti a névtárba olyan jogászok felvételét is, akik sajátos jártassággal rendelkeznek, és még olyan személyeket is feljogosíthat, hogy az egyes ügyekben ügyvédként vagy ügyvédjelöltként eljárja-

³⁰ AAS 84 (1994) 841-842.

nak, akik a névtárban nem szerepelnek (24. cikkely (2) bekezdés), de e feljogosításra csupán néhány különleges esetben került sor.

Ami a képviseletet illeti a Semmitőszék előtt (24. cikkely (3) bekezdés) ez a névtárba felvett ügyvédekéket illeti, ha egyszeresmind konzisztoriális ügyvédek is, vagy pedig tanárai vagy volt tanárai egyházi vagy polgári egyetemeknek. A bíróság elnöke azonban állandó jelleggel vagy esetről-esetre feljogosíthat más személyeket is ezen bíróság előtti képviseletre.

A jogtanácsosok vagy a köz-, az egyházi vagy a polgári igazgatás jogi irodáinak vezetői az igazságszolgáltatás bármely szintjén jogosultak az adott igazgatási egység képviseletére (25. cikkely). Végül az ügyvédek terhére hozható fegyelmi intézkedések, amelyek a Szent Római Rota Bíróságnak Testülete elé tartoztak (az 1946. évi igazságügyi rendtartás 31. cikkelye szerint), jelenleg a Fellebbviteli Bíróság 26. cikkely hatáskörébe tartoznak, összhangban a Vatikán Állam és az Apostoli Szentszék bíróságainak elkülönülésével.

ZÁRSZÓ

Az eddig kifejtettek arra a megfontolásra vezetnek, hogy a vatikáni igazságszolgáltatás, kezdetben, a pápai állam bírósági rendszerével a folyamatosság egyes jegyeit hordozta. Utóbb, a mostanáig eltelt hetvenhat év során viszont az rögzíthető, hogy egy összetett fejlődés érzékenyen elkülönítette a vatikáni igazságszolgáltatást a pápai modelltől. A vatikáni igazságszolgáltatás ílymódon szilárdult meg, tekintélyt szerezvén, és maga lett a helyes igazságszolgáltatás mintájává³¹.

³¹ Utalunk ennek kapcsán a szerzőnek, mint főügyésznek a 2003. és 2004. évben az igazságügyi évet megnyitó beszédeire, vö. *Il Foro italiano* 5 (2003) I. skk., illetve *Il diritto ecclesiastico* (2003) 851. skk.